

OLIY TA'LIM MUASSASALARINI MOLIYALASHTIRISH USULLARI**Umarova Moxigul Maxmayunus qizi***Toshkentdagi Puchon universiteti magistratura 1-kurs talabasi*

Bugungi kunda ta'lim sohasini rivojlantirishning zamonaviy xususiyatlari, ta'lim muassasalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish, ajratilgan mablag'lardan samarali va oqilona foydalanishni rag'batlantiruvchi yangi va ilg'or usullardan foydalanishni taqazo etadi. Ushbu holat davlat tomonidan ta'lim O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 6-iyuldagi 200-son qaroriga 1-ilova —O'zbekiston Respublikasida o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi to'g'risidagi Nizom VI bo'lim 26-bandi soxasida olib borilayotgan siyosatning birlamchi vazifalariga kiradi va u quyidagilarni ta'minlashga yo'naltiriladi:

- ta'lim olish imkoniyati;
- ta'lim sifati va natijalari;
- ehtiyojlari bir xil o'quvchilarni mablag'lar bilan bir xil ta'minlash, ijtimoiy himoyaga muxtoj o'quvchilarni esa ularning ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda mablag'lar bilan ta'minlashni nazarda tutuvchi tenglik;
- ichki va tashqi samaradorlik.

Har bir mamlakat ijtimoiy siyosatning ustuvor yo'nalishlari, byudjet tizimining xususiyatlari va ta'lim tizimini boshqarish tamoyillaridan kelib chiqib ta'lim soxasini moliyalashtirishning u yoki bu usullarini qo'llaydi. Shu bilan birga, aksariyat ta'lim tizimlarida ta'lim muassasalarini moliyalashtirishning bir nechta keng qo'llaniladigan usullarini ko'rib chiqish muhim ahamiyatga ega):

- o'tgan davr ko'rsatkichlari asosida moliyalashtirish—bu usul tashkilot byudjetini o'tgan davr xarajatlari darajasida (inflyatsiyani hisobga olgan holda) mazkur muassasa moliyalashtirilayotgan tegishli byudjet imkoniyatlaridan kelib chiqib aniqlashni ko'zda tutadi;

- alohida shartnomalar asosida moliyalashtirish - xar bir ta'lim muassasasi belgilangan mezonlarga muvofiq zarur resurslarga bo'lgan o'z ehtiyojlarini asoslab berishi lozim. Ushbu resurslarga bergan buyurtmasi talablarga mos kelgandagina ega bo'ladi;

- xarajatlar asosida moliyalashtirish - faoliyatini bajarish uchun tashkilot tomonidan sarflangan xarajatlarni qoplash, ya'ni binolar, inshootlarni saqlash, ularni joriy ta'mirlash, ishchi-xodimlar ish xaqini to'lash va x.k. (bunday usul «xarajatli» hisoblanib, xozirgi davrga qadar O'zbekiston ta'lim muassasalarini byudjet tomonidan moliyalashtirish amaliyotida ustuvorlik qilmoqda);

- formula asosida moliyalashtirish — bu usul moliyaviy mablag'larni belgilangan me'yorlar tizimini xar bir ta'lim muassasasiga ma'lum tartibda qo'llash va oshkora asosida taksimlash imkonini beradi.

• Oliy ta'limni muassasalarining xarajatlar smetasi asosiy moliyaviy hujjat hisoblanadi.

Unga muvofiq, muassasaning tegishli ijtimoiy (masalan, ta'lim) xizmatlarni ko'rsatish bilan bog'liq xarajatlarini qoplash uchun mablag'lar ajratiladi. Xalq ta'limi, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalarining tarmoqlarga bo'lingan tizimi byudjet tashkilotlarini moliyalashtirish tartibiga muvofiq respublika, viloyat, tuman (shahar) mahalliy byudjetlari mablag'lari hisobidan (idoraviy va hududiy bo'ysinuviga bog'liq holda) moliyalashtiriladi.

Bilimga asoslangan iqtisodiyotda, unda tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish asosan innovatsion jarayonlarni rivojlantirishga hissa qo'shadigan yuqori texnologiyali faoliyatga asoslangan, ya'ni. ilmiy bilimlarni bozor tomonidan talab qilinadigan mahsulotlar sifatini yaxshilashni ta'minlaydigan yangiliklarga aylantirish, insonning ishlab chiqarish kuchlari inson kapitali shaklida amalga oshiriladi, bu jamiyatning qimmatli manbai bo'lib xizmat qiladi, bu tabiiy resurslar yoki to'plangan boylikdan kam bo'lmagan ahamiyatga ega va investitsiyalar tufayli shakllanadi. aholining hayot darajasi va sifatini oshirish, shu jumladan ta'lim, ta'lim, sog'liqni saqlash, bilim, axborot ta'minoti.

Bundan tashqari, ta'lim sifati inson kapitali baholanadigan mezonlardan biridir.

Ta'lim tizimining rivojlanishi mehnat unumdorligining oshishiga, jamiyatning ijtimoiy rivojlanishiga, qashshoqlikning pasayishiga ta'sir qiladi va oxir-oqibat davlatning iqtisodiy o'sishiga yordam beradi.

Xorijiy olimlar [2, 3, 4] tomonidan olib borilgan bir qator ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayrim mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishning yuqori darajasiga o'tishi asosan oliy ta'limning rivojlanishi bilan bog'liq. Shunday qilib, Li K. va Kim V. Y. ning ishida oliy ta'lim va texnologik rivojlanishning rolini etarlicha baholamaslik lotin Amerikasidagi bir qator mamlakatlarning o'rtacha daromad darajasiga ega bo'lgan boy davlatlar guruhiga o'tishiga imkon bermaganligini isbotlaydi [5]. Tsai C. L. tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda Hung M. C., Harriott K., 1999-2006 yillar davomida 60 ta davlat (24 ta rivojlangan va 36 ta rivojlanayotgan) bo'yicha olingan ma'lumotlarga asoslanib, o'rta ta'lim bitiruvchilari ulushining o'sishi rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy o'sish sur'atlariga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda (uch yillik kechikish bilan) va bitiruvchilar sonining ko'payishi oliy o'quv yurtlari rivojlangan mamlakatlarning o'sish sur'atlariga (uch yillik kechikish bilan) [6].

Davlat byudjeti mablag'lari va o'qish to'lovlaridan tashqari, aksariyat universitetlar

1-Jadval / 1-Jadval

Dunyo mamlakatlari bo'yicha oliy ta'limni moliyalashtirish manbalari, davlat tomonidan moliyalashtirish ulushining kamayishi bo'yicha guruhlangan / mamlakat tomonidan yuqori ta'lim uchun mablag' manbalari, guruh tomonidan Mamlakat / mamlakat xalqaro manbalari, % / xalqaro manbalar, % Davlat byudjeti, % / Davlat

hukumati, % ta'limdan tashqari xususiy sektor, % / ta'limdan tashqari xususiy sektor, % uy xo'jaliklari, % / uy xo'jaliklari, % boshqa xususiy manbalar, % / boshqa xususiy manbalar, %

Norvegiya / Norvegiya	1,5	92,3	6,2	3,8	2,4
Finlyandiya / Finlyandiya	5.2	91.0	3.8	0.1	3.7
Lyuksemburg / Luxembourg	4,3	90,1	5,6	2,2	3,4
Avstriya / Avstriya n / D	89,5	10,5	3,2	7,3	
Islandiya / Islandiya	3,3	88,3	8,4	7,7	0,7
Sloveniya / Sloveniya	4,5	84,4	11,1	7,1	3,9
Shvetsiya / Shvetsiya	4,6	83,9	11,6	1,1	10,4
Belgiya / Belgiya	3,2	83,6	13,2	7,5	5,7
Germaniya / Germaniya	1,8	83,4	14,8	n / D	n / D
Daniya / Denmark	5.9	82.0	12.1	0.1	12.0
Kolumbiya / Kolumbiya	0,0	79,7	20,3	20,3	0,0
Polsha / Polsha	1,1	79,0	19,9	14,4	5,5
Gretsiya / Gretsiya	9,2	76,9	13,9	13,9	n / D
Frantsiya / Frantsiya	1,8	76,5	21,7	11,6	10,1
Chexiya Respublikasi / Chexiya Respublikasi	6,3	76,2	17,5	7,1	10,4
Evropa Ittifoqi -22 OECD a'zo davlatlari / Evropa Ittifoqi 22 OECD a'zolari	4.9	74.6	20.5	13.2	7.2
Turkiya / Turkiya	0,8	72,0	27,2	12,2	15,0
Estoniya / Estonia	13,0	69,4	17,6	6,2	11,3
Slovakiya Respublikasi / Slovak Respublikasi	2,5	68,2	29,3	14,7	14,6
Irlandiya / Irlandiya	4,6	67,9	27,5	24,9	2,6
Niderlandiya / Netherlands	3.4	67.7	28.9	15.8	13.1
Vengriya / Vengriya	1,8	67,7	30,5	n / D	n / D
Litva / Lithuania	5,7	66,1	28,2	19,7	8,5
Rossiya / Rossiya	1,3	65,3	33,5	20,4	13,1

XULOSA VA TAKLIFLAR

Umumta'limni moliyalashtirish tajribasi va nazariyasini umumlashtirish, uni tizimlashtirish zarurati ushbu sohada "Ta'lim to'g'risida"gi qonun g'oyalarini oqilona hayotga tatbiq etishga yordam beradigan va har bir o'quvchiga bilim olish huquqini beradigan shunday yechimlar ni ishlab chiqish imkonini beradi. Xususan, tadqiqo timiz davomida ta'lim muassasalarini byudjetdan moliyalashtirish mablag'larining tarkibi va manba lari jarayonini takomillashtirish boyicha ushbu maqsadni qo'yish, bizning fikrimizcha, quyidagi strategik vazifalarni hal qilishni talab qiladi:

- mintaqa aholisining turli toifalari uchun to'liq umumiy ta'lim olish uchun foydalanish imkoniyati va teng imkoniyatlarning davlat kafolatlarini ta'minlash;
 - hududiy umumta'lim tizimini davlat va jamiyat boshqaruvi mexanizmlarini shakllantirish;
 - hududiy umumta'lim tizimi uchun kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishning yangi tizimini shakllantirish;
 - ta'limni axborotlashtirishni rivojlantirish;
 - umumiy ta'limni ta'lim siyosati sub'ektlari o'rtasida mas'uliyatni taqsimlash va ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari
 - o'qituvchi, o'qituvchi, ota-ona, ta'lim muassasasi rolini oshirishga asoslangan ochiq davlat-jamoat tizimi sifatida rivojlantirish.
- Shu bilan birga, ta'limni moliyalashtirish tahlili quyidagi ikkita xususiyatni qamrab olishi kerak: miqdoriy va sifat, ta'lim sohasidagi byudjet mablag'lari taqchilligi hajmini nafaqat (lekin juda ko'p emas), balki kamchiliklarni aniqlash uchun byudjetni moliyalashtirishning amaldagi mexanizmi, shu jumladan uni tashkil etish va institutsionallashtirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. П.С Кузьмин “Интеллектуальные системы учета электроэнергии: эмпирический анализ факторов восприятия технологии // CPPM. 2021. №1.
2. И.Ферова, “Управление финансовой устойчивостью и финансовыми результатами,” 2013.
3. Богомолова, О. Ю. "Влияние мотивационно-ценностной направленности студентов на готовность к будущей профессиональной деятельности." Образование личности 3-4 (2020): 86-93.
3. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon. “WEBSITE CREATION TECHNOLOGIES”. INTELLECTUAL EDUCATION TECHNOLOGICAL SOLUTIONS AND INNOVATIVE DIGITAL TOOLS. 2.19 (2023): 57-63.
4. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon. “COMPOSING AND SHAPING OF WEB TEXT”. INTELLECTUAL EDUCATION TECHNOLOGICAL SOLUTIONS AND INNOVATIVE DIGITAL TOOLS. 2.19 (2023): 51-56.
5. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon. "Technology for Working with Graphic Programs." Open Access Repository 9.12 (2022): 99-102.
6. Shukhratovich, Shirinov Feruzjon. "The Field of Computer Graphics and Its Importance, Role and Place in The Information Society." Texas Journal of Multidisciplinary Studies 4 (2022): 86-88.

7. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon, Usmonova Gulnoza, and Azimova Madina. "TA'LIMDA SMART TEXNOLOGIYALARI." SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM 2.20 (2023): 129-133.
8. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon, Abdullaeva Qizlarxon, and Usmonova Gulnoza. "BULUTLI TEXNOLOGIYALARNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI." SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM 2.20 (2023): 134-138.
9. Feruzjon, Shirinov, Akramov Azamatjon, and Abdullaeva Qizlarxon. "OMMAVIY ONLAYN OCHIQ KURSLAR." SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM 2.20 (2023): 125-128.
10. Meliqoziyevich, Siddiqov Ilhomjon, and Shirinov Feruzjon Shuhratovich. "USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING INFORMATICS AND INFORMATION TECHNOLOGIES." Open Access Repository 9.6 (2023): 262-264.
- . Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaeв, R. (2021). THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF PREPARING BOYS FOR FAMILY RELATIONSHIPS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. 湖南大学学报 (自然科学版), 48(8).
4. Aripov, S. O. (2020). SOCIO-PSYCHOLOGICAL ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE FAMILY IN PREPARING CHILDREN. In Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества (pp. 311-313).
5. Olimovich, A. S. (2023). The Role of Parents in the Formation of Young People and the Imagination of the Family. Journal of Intellectual Property and Human Rights, 2(4), 4-8.
6. Арипов, Ш. О. (2022). Ёшларни оилага тайёрлашда оилада эр ва хотиннинг айрим мажбурият ва бурчларини қонуний жиҳатдан тушунтириш. Academic research in educational sciences, 3(1), 68-75.
7. Olimovich, A. S. (2023). DINIY VA DUNYOVIY BILIMLAR ASOSIDA AJRIM SABABLARINI YOSHLARNI OILAGA TAYORLASHDA YETKAZIB BERISH. IJODKOR O'QITUVCHI, 3(26), 335-338.
8. Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaeв, R. (2023, June). Language and computer in the development of communicative competence of school children. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2789, No. 1). AIP Publishing.
9. Мамаджонов, Р. (2023). "VII-VIII ASRLARDA ARAB XALIFALIGI ISTILOSIGA QARSHI KURASHDA MAHALLIY HUKMDORLARNING O'RNI VA ROLI" MAVZUSIGA OID INGLIZ TILLI TADQIQOTLAR TAHLILI. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 3(S/5).

10. Akramovich, M. R. (2023). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PROFESSIONAL DIRECTION OF YOUNG PEOPLE.

11. Akramovich, M. R. (2023). Patriotism and its Importance in Involving Young People in the Armed Forces. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 17, 31-33.

12. Мамажонов, Р. А., Тилаволдиев, Ш. Х., & Тўхтаназаров, И. И. (2020). ЁШЛАРНИНГ ҲАРБИЙ-ВАТАНПАРВАРЛИК ТАРБИЯСИДА ЖАНГОВАР ВА МЕҲНАТ ШУХРАТИ МУЗЕЙЛАРИНИНГ ЎРНИ. Интернаука, (21-3), 74-75.

13. Мамажонов, Р. А., & Ахунов, И. И. (2020). ҲАРБИЙ-ВАТАНПАРВАРЛИК ТАРБИЯСИДА БАДИИЙ АДАБИЁТ, КИНО, ТЕАТР ВА ТАСВИРИЙ САНЪАТНИНГ АҲАМИЯТИ. Интернаука, (22-3), 64-66.